

Миливој Ненин

ИЛИЈА ИВАЧКОВИЋ О СРПСКОЈ ПОЕЗИЈИ

Илија Ивачковић (1884-1944) о српској поезији није писао много. Иза њега је остало свега седам текстова. Писао је искључиво о живим песницима: о Светиславу Стефановићу (два пута), Даници Марковић, Душану С. Ђукићу, Милутину Јовановићу, Осману Ђукићу и Јакову Шантићу. Наравно, у његовим текстовима се помињу и други српски песници, међутим, у овом поглављу ћемо посматрати само песнике о којима је Ивачковић оставио посебне текстове. У *Српском књижевном гласнику* није објавио ни један текст о поезији. Његов простор је онај који припада Србима из Војводине почетком 20. века: Мостар, Сремски Карловци, Дубровник, Нови Сад, Сарајево...

У "Антологији новије српске лирике" Богдана Поповића, од ових песника о којима је писао Ивачковић заступљени су само Светислав Стефановић и Даница Марковић, но, не треба заборавити да и остали песници почетком 20. века имају своје место у српској поезији.

Први песник о коме је Илија Ивачковић писао је Душан С. Ђукић. Наравно, Душан С. Ђукић данас у књижевности не постоји. У књизи "Српско песништво 1901-1914" - на коју ћемо се често позивати - Драгиша Витошевић каже да је Ђукић "мали и безначајан песник". Помињаће га Витошевић једино кад буде писао о епигонима Војислава Илића. То би најкраће била и оцена коју је развио Илија Ивачковић, но тај нас текст посебно интересује због тога што је то *први* Ивачковићев текст о поезији: а ту су карактеристике критичарског приступа лакше виде.

Оцену о вредности Ђукићеве поезије Илија Ивачковић је изрекао одмах на почетку текста: за Ђукићеве песме се "може одмах и без устручавања рећи да су прилично неуспеле". То је нешто што ће пратити све Ивачковићеве текстове: не само што вреднује, него вреднује одмах.

По Илији Ивачковићу Ђукић у својој књижици не даје ништа ново - није оригиналан, нема нових погледа, није песник који ствара. Али је Ђукић ипак бољи од простог стихоковца. И цитира наш критичар као пример песму у којој има лепоте и "прилично мекости". Дакле, оно што ће пратити све Ивачковићеве текстове: и када хвали и када куди има места и за трунку разумевања оног са друге стране своје приче. Као да је тражио извесну равнотежу.

Именује Ђукићев песимизам - против којег не може имати ништа - и не жели да проверава искреност тог песимизма. Прецизно каже Ивачковић да га не занима да ли је надахнуће песме искрено, главно је да песма чини утисак искренности.

Једино што му се у том песимизму не допада је што су очајне мисли у својој напрегнутости прилично

отужне и често доиста смешне. Цитира Ивачковић као прилог тој тврдњи оно што песник замишља да ће се догодити после његове (песникове) смрти. Иначе, наш јунак у својим текстовима о поезији обилно цитира песнике о којима пише.

Оно што се Ђукићу не може одрећи (опет Ивачковићев трагање за равнотежом) је нарочита љубав и нежност са којом описује природу. Али је његова описна поезија празна, без духа и упечатљивости. Ђукић само преписује, не толико природу, колико друге песнике њезине. (Постојаће увек трунка хуморног у текстовима са негативним судом.) Не преписује Ђукић само једног песника већ сваког по мало.

Нема Илија Ивачковић ништа против тога да неко описује природу, међутим, ствар је у различитом посматрању природе. (Природа је Ивачковићева опсесивна тема.) Битно је да ли је то суво, хладно, стиховано описивање природе или је то истински песничко, уметничко сликање. Код Ђукића нема уметничког сликања природе и то наш критичар документује најбољом Ђукићевом песмом - но, песмом која је слаба. Односно, ова песма делује као да је већ написана. А то одсуство оригиналности, по Илији Ивачковићу, јесте исто што и песничка немоћ.

Иначе, песма је тако написана да не постоји иоле образован читалац који не би рекао да ту песму није написао Војислав Илић. И ту бисмо можда могли указати на помак који ће се касније догодити у Ивачковићевим текстовима. Наиме, он овде гледа само Ђукића, а не гради неки контекст: оно што ће чинити када буде писао о Даници Марковић, на пример.

Завршетак текста је оштар. Кад кажемо завршетак мислимо на оно готово школско закључивање које ће бити присутно у свим текстовима Илије Ивачковића. Завршетак је, дакле, "скерлићевски": "Слаб песнички медиокритет, без пламене фантазије и оригиналности, са веома обичним осећајима и мислима, са доста добре воље, а врло мало изгледа да ће икад нешто укусније, здравије и складније моћи да створи, то је, ето, г. Ђукић." Истина, и то ће делимично релативизовати кад на самом крају каже да ако Ђукић тако буде и на даље певао неће никада стећи право на име истинита, па ни осредња песника. Дакле, дозволио му је другачију судбину уколико буде другачије певао. Нас из овог закључка једино интересује то што Ивачковић помиње реч "здравије". Видећемо да ли ћемо на ту реч код овог "неофранцуског" ђака још наилазити. Иначе, Душан С. Ђукић је књигу песама "Кроз сутон" објавио у Загребу 1903. године, а Ивачковић је текст о тој књизи објавио у дубровачком *Срђу* исте те године¹ - пишући текст негде између Делиблата и Черновица у Буковини. (Видећемо

касније да када је “искидано српство” у питању и географија има своју улогу.)

Као и Душан С. Ђукић исто тако је заборављен и Милутин Јовановић. Сав његов значај, данас, је у томе што се на његовом - заостреном - пример читава једна песничка школа лакше види. Уз његово име Драгиша Витошевић исписује придев “неизбежни” и посматра га првенствено због тога што је “увек пажљив одјек водећих струја”. Али, не сме се сметнути с ума да је Милутин Јовановић своје стихове објављивао у *Српском књижевном гласнику* и да је заузимао високо место у тадашњој српској поезији.

С поезији Милутина Јовановића су писали и Јован Скерлић и Илија Ивачковић². Истина, Скерлић је писао о Јовановићевим скицама из војничког живота³, које су се појавиле под насловом “Касарнске фотографије”, но, није пропустио прилику да се осврне и на Јовановићеву поезију. Прве и последње реченице текста о књизи “Касарнске фотографије” су о поезији Милутина Јовановића. (Чини нам се да Скерлић овде повлашћене реченице текста користи да изнесе суд о поезији песника о којој није стигао да напише посебан текст.) Прва реченица је: “Милутин Јовановић, који је обратио пажњу на себе својим складним и течним стиховима, у последње време огледао се и у прози”. А последња реченица гласи: “И најзад, Јовановић чији је песнички таленат више дескриптиван, овде је дао живљих и топлијих описа који су мале песме у једном прозном тексту.” Ове две кратке реченице се могу различито тумачити али је чињеница да је Скерлић читао Јовановића и да нема озбиљнијих примедби на његову поезију.

О Милутину Јовановићу, пак, Илија Ивачковић суди “мало” другачије. Исписујући пола странице текста о епигонима Ивачковић на прво место као “најокорелијер” ставља Димитрија Глигорића Сокољанина. По њему је Сокољанин епигон над епигонима. (Иначе, Ивачковићево негативно вредновање Димитрија Глигорића Сокољанина као да је уденуто између два изразито оштра текста. Пре Ивачковића је то учинио Богдан Поповић, 1902. година, а, 1906. године, после Ивачковића, дакле, учинио је то, готово брутално, и Јован Скерлић.)

А уз Сокољанина, Ивачковић ставља и Милутину Јовановића. “Он је управо прототип песничких медиокритета и као нека слаба средина између правога песника са дубином осећања, ширином погледа и сугестивним тоном истинске уметности с једне, и слабуњаваго стихотворца са поезијом рефлексја и више патетичких неголи дубоко истинитих осећаја с друге стране.”

Милутин Јовановић, по Илији Ивачковићу, не само што нема нових мотива и снаге осећања, него није ни интелектуално образована и остварена личност. (Ивачковић ће рећи: “пунокрвна.”) Наравно, наш критичар цитира - као увек - Јовановићеве стихове и показује/документује да ту не може да се пронађе ни један стих који се може упамтити. Упозорава Ивачковић на претерану обичност мотива и на претерану површност и прозаичност фразе.

Али у трагању за равнотежом Илија Ивачковић налази и два-три места која се могу читати - ако читалац

није превише размажен. Нема код Милутина Јовановића “мушке, озбиљне лепоте” као код Алексе Шантића, нема fino поентираног језика као код Милорада Митровића, нити има лирске непосредности као код Милана Ракића, али има неке племените једноставности. (Овде већ видимо Ивачковићев покушај успостављања контекста.) И наш критичар цитира те Јовановићеве стихове у којима види “племениту једноставност”. Но, то је тек мали тег као покушај успостављања равнотеже у суду. Јер, укупан суд о овој поезији је негативан. Оно што је Скерлић помињао као складне и течне стихове Ивачковић помиње као “поприлично добар, али изразит и просечан дилетантизам”. (Узгред, у овом приказу је цитирао 78 стихова.)

Последње реченице из текста Илије Ивачковића као да су писане из данашње перспективе: “Српска је књига, дакле, врло мало добила збирком Јовановићевих песама, али јој његови спретни, тихи и глатки стихови, крај све њихове безначајности и нису сасвим на одмет. Зато књижевни хроничар мора да каже неколико речи о Јовановићевој поезији меланхолије, но будући историчар наше новије лирике прећутаће његово име”.

Оцена која Ивачковићу служи на част. Јер, лако је видети да је поезија Димитрија Глигорића Сокољанина слаба и епигонска и да он припада једном прошлом добу. Требало је учити епигона код кога је све формално чисто и који по стиховима припада новом добу. Скерлић је Сокољанина буквално почистио - не само као песника, већ и као човека (алудирајући на његов учитељски позив), но, Милутину Јовановића, епигона новог доба, и не доводи у питање.

Срби из Војводине, који су највише сарађивали у часописима ван Краљевине Србије били су више окренути писцима из Босне. Отуда и то да се у Ивачковићевом видокругу налазе и Јаков Шантић и Осман Ђикић.

О Јакову Шантићу Ивачковић је написао “топао” текст⁴ - пун разумевања. А почео је од Јаковљеве посвете старијем брату Алекси. Из те посвете Илија Ивачковић је развио поређење ове “младе, још незреле и недовољно сталожене” поезије са самосвесном поезијом Алексе Шантића. Ту Ивачковић види три веома карактеристичне особине Алексе Шантића: велику љубав према љубави, која све опрашта; види и пуко неизвештачено осећање и види јасну пластичност спољашњег облика која брижљиво избегава надувану празнину и непотребну опширност. У стиховима Јакова Шантића, Ивачковић види и “резигновану сету” старијег брата.

Наравно, и у овом приказу наш критичар много цитира. Навео је две песме - једну готово до друге. Прва је “уметнички отмена песма” “Поздрав”, за коју Ивачковић каже да би могла бити урезана у надгробну плочу браће Шантић (Алексе, Јакова и Јефтана), а друга песма је “Лаку ноћ”. Из те друге песме - која је као антипод претходној - види се како “мирис љубичица, славуји, драгин “божанствени” чар, доброћудни месец, невинне збезде, љубавни немир и нетачна интерпункција још увек играју знатну улогу у нашој љубавној лирици”. (Дакле, поново је у питању равнотежа Илије Ивачковића.)

Расправља, поводом Јакова Шантића, наш јунак и о патриотској поезији. Слаже се Ивачковић са Неди-

ћем када је овај у студији о Стевану Владиславу Каћанском рекао да се родољубивој поезији не сме одрећи песничка вредност само стога што је патриотска (мада сам предмет доноси највише празних декламација); но, каже Ивачковић, не може се порећи да патриотски стихови у којима се помињу славна прошла времена, бој на Косову, борба за крст часни и слободу, гусле и виле - данас слабо утичу. Данас се - јасно каже Ивачковић - родољубље не састоји више у јуначким подвизима и убојним узвицима, "него у непесничком, али трезвеном, страховито прозаичном, но корисном раду на просветном и - у првом реду - привредном пољу". Дакле, једно другачије осећање родољубља. Навикао је Ивачковић на шупље декламаторско и узвишено празне тираде, тако да га је Шантићева песма "Отаџбини" оставила хладним. Ипак истиче да у њој има извесне песничке сугестивности и отуда жали - и посебно их цитира - због стихова који су банални а који се налазе на крају песме. (Ти стихови уистину не заслужују да буду цитирани још једном.)

Много су успелији, по Ивачковићу, стихови у којима Јаков Шантић спаја моментално унутрашње расположење са појавама божје природе. Ту је дао неколико тачних слика, што су мекане и лепе као тешка свила, "која се на сунцу у бојама прелива".

И цитира Ивачковић у целини Шантићев опис "алпијскога" јутра и показује до које тачке је песма сликарски лепа, а од које тачке Шантић додаје "незгодне" и "излишне" стихове.

По Ивачковићу су успелији циклуси "На мору" и "На Алпима", а слабији је последњи и најкраћи низ Шантићевих песама, који се зове "После растанка". "Садржај му је изражен већ у натпису" - каже Ивачковић. Наравно, ту је опевана прохујала лепота љубавне среће, која је прошла и која се никада више неће вратити. Но, из тог циклуса Ивачковић - у свом тражењу равнотеже - помиње две песме ("Мени се чини" и "Ја тебе никад заборавите нећу") и цитира четири успела стиха. (Иначе у овом приказу је цитирао укупно 115 Шантићевих стихова.)

У закључку - одвојеном звездицама - Ивачковић каже да Јаков Шантић још није формиран као песник, да

му недостаје изворност и да је за сада тек "благодаран ученик" Војислава Илића и свога брата Алексе. Али, Јаков Шантић има укуса који га штити од непесничке извештачености. А из његове поезије се открива интелектуално образована личност. (Лако су видљиви другачији стандарди песничке личности него у времену које је претходило.) А то - укус и образовање - су "веома лепе и скупоцене одлике" поред којих се губе две или три иначе сасвим приметне слабости: "Одушевљење му се каткад претвара у патос, осећање му овде-онде постаје рефлексивом, а у овој или оној песми епигонистичка је плиткост појединих стихова у стању да поремети уметнички склад читаве песме". Наравно, каже Ивачковић има Јаков Шантић подоста ситнијих недостатака, но њихово истраживање оставља онима који ситничарство сматрају својим позивом. Последње реченице су да је књига исувише малена и скромна да би се назвала књижевном приновом. "Али је ипак једна лепа књига". (Успут се Ивачковић подсмехнуо књижевном жаргону, који говори о књижевним приновама - каже да је тај књижевни жаргон често "очајно површан и немилостиво нетачан".)

Какво је место Јакова Шантића у српској књижевности данас? Доста сличности у полазиштима са Ивачковићевим текстом има и Радомир Константиновић. И он пореди Алексу и Јакова и он говори о утицају Војислава Илића; међутим ни у овом случају Константиновић не помиње писање Илије Ивачковића. (Није га Константиновић помињао ни када је писао о Милутину Јовановићу, Светиславу Стефановићу, Даници Марковић. Уистину чудно за човека који је поуздан зналац српске поезије 20. века.)

Оцена коју о Јакову Шантићу доноси Драгиша Витошевић као да иде у пирлог Ивачковићу. Не смемо заборавити да је Јаков Шантић умро млад, неостварен као песник, али чини нам се да Витошевић с правом жали што Шантићевих стихова нема макар у оној књизи "заборављених" песника у едицији "Српска књижевност у сто књига". (Наравно, Витошевић тај свој круг песника који су неоправдано заборављени не расплињава: остао је на именима Јакова Шантића, Велимира Рајића и Душана Симића.) Но, посебно је значајно то што Витошевић каже да је Јаков Шантић обећавао више него Алекса Шантић (сличне наговештаје даје и Радомир Константиновић) и да би место Јакова Шантића у књижевности требало превредновати. А у том превредновању, чини ми се, текст Илије Ивачковића никако не би смео бити заборављен.

У једној књижевној белешци из 1903. године, на почетку свог литерарног рада, Ивачковић у *Бранковом колу* замера Антоану Гранжеу што је поред толико српских песника превео баш Јована Дучића. Гранже је Дучића узео као представника "наше, српске" (подвукао Ил.Ив.) поезије, која има Његоша и Бранка, Шантића и Митровића - дакле, поред песника који су и већи од Дучића и *српскији* (подвукао Ил.Ив.) од њега. Дакле, Србин из Војводине, Илија Ивачковић на почетку свог рада води рачуна о мери српства у свом културном ангажману. У истом том броју *Бранковог кола* (37, 1903, стр.1181.1182) - тик уз Ивачковићеву белешку - непотписани писац приказао је књигу "Ашиклије" Османа Ђикића.

Осман Ђикић је био муслиман који се определио за српску књижевност (сарадњом са часописима, живим везама са српским писцима, коначно и темама - Витошевић ће поменути Косово као тему)... "Ашиклије" су један вид обожавања народне песме, певање на народну, слично ономе што је писао Милорад Петровић Сељанчица. Наравно, овде имамо турску егзотику, мирис Истока, али и читав низ турских речи због којих је Осман Ђикић на крају књиге приложио објашњење. Анонимни приказивач књиге у *Бранковом колу* замереће му што је донео толико турских речи, али све у свему топло препоручује ову књигу.

Да ли је Ивачковић прво читао овај текст о "Ашиклијама" па тек онда написао свој - не знамо. Али, без обзира на "меру српства", која се може имати у неком другом плану, Ивачковић пише без "неког попустата", да тако кажемо.

Данас, пише 1903. године Илија Ивачковић⁵, када се пишу празне и шупље и неугодно хладне песме без живота и страсти добро би дошле песме у којима би се чуло неколико здравих, снажних гласова, изведених са страшћу неизвештаченог Истока и бескрајном чежњом чисте природе. (Опет здравље, опет здрави гласови...) Ивачковић одмах пише шта је очекивао, али и пише да се преварио. Из ашиклија младог Србина - муслимана ретко бије она поезија која се осећа у песмама Јована Ђоровића. Боје Истока и егзотични колорит код Ђикића су само спољашњи накит иако су те песме препуне турских и уопште оријенталних фраза. Највећа мана ових песама је што су извештачене, некако намештене, хладне, студене. То нарочито долази до изражаја ако се његове песме упореде са песмама Авде Х. Карабеговића. И цитира Ивачковић напорео Ђикићеве и Карабеговићеве песме и показује колико је српска песма изгубила прераном смрћу Авде Карабеговића.

Поставља Ивачковић питање и како оцењивати ове Ђикићеве песме. Да ли као уметничке или као песме које су испеване на народну. И тврди да не би издржале критику ако би се посматрале као уметничке песме. Истиче да у једној чисто уметничкој песми не би могао да се одржи - први пут ће рећи - "неделикатни хумор", а потом ће поменути "неотесаност хумора". Такав хумор може проћи само у оним песмама које су исписане на народну: али је јасно да такви песници имају врло мало стваралачке моћи.

Но, оно што се Ђикићевим песмама не може порећи је прилична савршеност спољашње форме. Те песме нису "без извесне апартне чари и допадљиве лакости". Али, то нису откровења једног необичног песничког духа, каже Ивачковић, те се тако и не могу оцењивати, већ у њима треба тражити "ведро, сунчано схватање живота, света и љубави, неусиљеност израза и осећаја". Ове ашиклије чини пријатним и читким нека источњачка топлина. И Ивачковић налази примере за те своје тврдње.

Но, проблематична је вредност Ђикићевих романи и једну од тих романи парафразира наш критичар. Највредније у овој збирци је то што је написана на народну. Укупан суд о овој поезији је негативан: Осман Ђикић, по Илији Ивачковићу, није пуна и снажна песничка природа. "Ашиклије" се дају читати, али нас остављају хладнима. У њима нема снаге, сочно-

сти, нема довољно интимности, узбуђења, страсти... Ђикић је извежбан и прилични вешт стихотворац, један романтичан поета бледе спољашњости. Али није независан и је дар песнички дар. Суров је Ивачковић у свом закључку. Међутим, видели смо са колико је труда и пажње читао Ђикића. Оцена којој се нема шта ни додати ни одузети. Осман Ђикић је Србин - муслиман који је потребан српској литератури; о њему пише Србин из Војводине који пред собом има "меру српства" и свест о "искиданом српству" да тако кажемо, али тај Србин о Осману Ђикићу пише имајући у виду најпре оствареност поезије.

Светислав Стефановић је у кратком периоду објавио три књиге поезије: од 1903. го 1905. године објављивао је књигу песама годишње. Све те књиге су имале исти наслов ("Песме оригиналне и преведене") и све су се појавиле у Мостару. Илија Ивачковић је писао о прве две Стефановићеве књиге песама.

Приказујући прву књигу песама Светислава Стефановића⁶ истиче две ствари. Прва је песниково образовање, односно "студије и брижљиво неговање свог дара" а друга ствар је да песник није журио са објављивањем својих песама. (Неки то раде још пре наусница, каже Ивачковић.) Потом истиче мисаоност Стефановићеве лирике која по њему није увек оригинална, но, оно што је битније то није суво, пуко филозофирање. Истиче и да су те мисли мрачне и песимистичке. Прецизно објашњава и природу песникове туге: "И један део ових песама уздише и плаче, али не за нечим чега је било па и нестало, него за нечим, чега није могло бити и чега бити неће". (Можемо приметити, овако у загради, да је то суштинска разлика у односу на Даницу Марковић, на пример, о којој је такође писао наш критичар. Она жали за оним што је имала а изгубила.) Истиче даље Ивачковић повезаност песничког расположења са природом, с тим што је искреност (уопште место свих приказа) другачије именовано. (Не жели да завирује иза песама: оно што је у песмама делује искрено.)

Иначе, у овом првом тексту о Стефановићевеј поезији има доста "разгажености", парафразирања, развлачења па чак и прекомерног цитирања Стефановићеве поезије - готово сто стихова. Очито је Ивачковићу стало да документује оно о чему пише.

Једино на чему озбиљније замера Стефановићу је еротика. И то због тога што у тим песмама не налази "оно племенито схватање љубави". (Морамо рећи да је за еротiku Светозара Ђоровића у прози, овај грешни богослов - како сам себе назива - имао разумевања.)

Чуди помало завршна оцена Илије Ивачковића. По њему је Светислав Стефановић "само сетни песник дубоке тишине и тешке самоће". Пре је отмени уметник него сасвим изразит песник. "Зато он велик песник неће никад бити". Али, ипак препоручује Стефановићеве стихове. Као да је Ивачковић отворио извесна питања, која је тек Димитрије Митриновић - једну деценију доцније - у тексту "Случај Светислава Стефановића" покушао да реши.

Текст о другој књизи песама Светислава Стефановића је много занимљивији⁷. Не само што је критичар Илија Ивачковић зрелији већ се види изражен напор да се поезија Светислава Стефановића протумачи... Стихови Светислава Стефановића су тврди,

понекад недовољно еластични, приметна је и “доста непријатна недотераност песмине спољашњости” и каткад “сасвим приметна усиљеност натегнутог израза”; но, с друге стране његов песнички субјективизам је прожет социјалним саосећањем за сваки општечовечански бол, “он има срца и речи за свемирске патње и радости човека”... Да ли је пре тога у текстовима о поезији Ивачковић помињао свемир?

Стефановић је модеран песник а његова мисаона лирика је само излив једне отмене душе која покушава да се дигне изнад свакодневице. Приметна је нека чудновата жудња за вечитим немиром бурног, богатог живота... Цитира Ивачковић неколико строфа у којима се види Стефановићева борба против очајне празнине глупог, досадног живота... Још једном ће у тексту наш критичар истаћи недостатак Стефановићеве технике (напрегнуте фразе, рапави стихови, очевидно тражење риме), но, та је поезија прожета индивидуалним осећањем и уметничком интелигенцијом.

Али, и поред тога што је мисаоност главна врлина Стефановићеве поезије, Илија Ивачковић посебно истиче да су најуспелије ствари у његовој другој збирци - описи. А чајбоља - Ивачковић каже “грандиозна” - јесте песма о пролећу које је наступило. Оно што је посебно вредно у тој песми (“Пролеће”) није пуки опис пролећа, веће је песник успео да са доста драмске пластичности оцрта “елементарно буђење подмлађене природе”. Богато колорисано, импресивни опис Светислава Стефановића Ивачковић убраја међу најуспелије ствари које је у последње време читао. У суптилним описима се увек огледа и сво песничково биће: тренутно расположење је у савршеном складу са спољашњошћу природе коју описује - а присутна је и драж “свеже непосредности”.

Но, после одушевљења описима нашег песника, за баладе Ивачковић нема лепих речи: без стварне су уметничке вредности. Њима, по Ивачковићу недостаје трагичност употребљених мотива и она унутарња неизбежност, она скоро насушна потреба катастрофе... У обе своје баладе Стефановић је дао “само гомилу расплинутих строфа без снаге и живота, без драмске јасноће и оног богатства индивидуалних црта, што и свакодневним, много пута употребљеним предметима даје утисак нечега новог и самосталног”. Анализира Ивачковић, помало развучено, Стефановићеву баладу “Сан је одао” - обичну сторију о љубоморном, остарелом мужу, који убија младу неверну жену... Дакле, Стефановић је само “подгрејао један древни мотив”... А није много боља ни “расточена” “Балада о изневереном мртвацу”. (Узгред, ни једну од те две баладе Стефановић није уврстао у свој антологијски избор “Сунца и сенке” 1912. године. Као да је послушао Ивачковићев суд.)

Ивачковићу није јасно због чега је Светислав Стефановић уопште написао своје баладе. Но, каже да би било неправедно и скоро детињасто оцењивати га по тим баладама.

И истиче главне вредности Стефановићеве поезије. Суштину сваке поезије не чини декоративна лепота углађене спољашњости (мада не одриче потребу гипкости и течног стила) већ “једра садржина и дозрелост песникове филозофије”. Опасност која Стефановићу прети је извесно реторство. Ту Ивачковић помиње цик-

лус “Тријум Венере” и непријатан укус бескрвне апстракције и плитке литерарности.

Набраја потом Стефановићеве врлине: “Богатство у реалистичким моментима, новим посве личним нијансама и плодним идејама, јако развијени смисао за проблеме општељудског значаја; конкретни тон и унутарња пуноћа његове лепе, индивидуалним духом прожимане уметности и, најзад, оригиналност у опажању и прегнантном изразу, која срећом, никад не прелази у бизарну неприродност”.

Илија Ивачковић текст о поезији Светислава Стефановића завршава речима из писма које му је упутио сам песник. По нашем критичару тим речима је песник дао тачну карактеристику своје поезије. А Стефановић му је писао: “Не летим по висинама фантазије, али роним у дубине живота, и тек сам почео износити оно, што сам ту нашао и још налазим.”

Место Светислава Стефановића у историји српске поезије данас је у најмању руку отворено. Но, оно што је битно, о првим Стефановићевим књигама у тренутку појављивања или непосредно потом су писали најразличитији аутори: Сима Пандуровић, Милан Ђурчин, Антун Густав Матош, Марко Цар, Јован Храниловић, Владимир Ђоровић, Рикард Николић, Војислав Илић Млађи, Бранко Лазаревић, Милан Будисављевић, Павле Лагарић, Бошко Петровић, Ото Хаузер, Милан Беговић... Већина тих приказа иде из крајности у крајност: или га прекомерно величају или му не дозвољавају песничко постојање. У том контексту посматрани, текстови Илије Ивачковића се издвајају најпре неком ранотежом. (Оцену Јована Скерлића о Стефановићевој поезији не можемо поредити са Ивачковићевом из једноставног разлога - не само што је написана касније, већ је препуна жучи и неког чудног слепила. Као да је ишла на уништење песника.)

Једина жена која се налази у “Антологији новије српске лирике” Богдана Поповића јесте Даница Марковић. Слика која се о њој данас сачувала можда личи на ону коју је понудио Радомир Константиновић: “Изгледела фотографија о породичном албуму српске поезије прве деценије”... О Даници Марковић је у тренутку појављивања њених “Тренутака” (Београд, 1904. године) освануло више приказа, а данас се редовно издвајају они које су написали Скерлић и његов противик Матош. Но, Драгиша Витошевић чак, пре Скерлићевог текста ставља у први план текст Илије Ивачковића. Иначе, то је најзрелији Ивачковићев текст о поезији.

Суд Илије Ивачковића о поезији Данице Марковић је недвосмислен⁸. Каже да је она “фрапантно снажан песник” и да су њене песме “безобзирно искрене”. (Искреност је почетком 20. века у српској поезији често чедно полуисповедање, међутим ово “безобзирно” означава другу врсту искренности.) Контекст који нуди Илија Ивачковић није онај са водећим песникињама светске поезије (помиње Ану Ритер, Мађарицу Erdős Renée, Марију Јаничек, Рикарду Хух и Аду Негри), али упоређена са поезијом Милице Стојадиновић Српкиње или Јелене Димитријевић, поезија Данице Марковић је несумњива добит. Подсећа Ивачковић и на “сентиментално певуцкање” г-ђе Јеле Спасић и “бескрвне песмице” г-ђице Ирине Симеунове,

слабачке, недопуштено епигонистичке стихове г-ђе Чакловићке и невероватно празне, беспримерно излишне песме г-ђице Ленке Степановић. Наравно, у том контексту је "страсна, истинска, нефилистарски храбра реч Д. Марковић гигантски корак унапред".

Наравно, равнотеже ради, Ивачковић има и извесне примедбе. Помиње "извесну недопуштену разгаженост" која својом излишношћу непријатно дира. Но, у први план ставља неконвенционалну искреност и говори о интимној уметности једне изразите индивидуалности самножином личним акцената и несвакодневном снагом песничког стварања.

Каже наш критичар да овде нема речи о широкој универзалности песникових погледа на свет, нема ни ситничарске правилности глатког стиха, него је у питању сирова искреност песничког осећања. Посебно Ивачковић истиче суптилан израз оног тешког, мучног, неодређеног расположења. Помиње горку иронију и дискретну отвореност.

Стих и ритам су ту још далеко од савршенства (цитира Ивачковић и неуспеле стихове), а Данице Марковић се није сасвим сачувала од извесних неукусности што су некритички преузете из једног ранијег периода наше лирике, а, по нашем критичару, није се потпуно еманциповала ни од невештог имитирања западних песника. Но, укупан суд је афирмативан. Истина, после читања поезије Данице Марковић прво што, данас, пада у очи је наслов: да ту нису у питању само тренуци - односно да ти тренуци не престају. Да ли је ту Ивачковић видео "горку иронију"?

Можда је непримерено поређење овог текста Илије Ивачковића са текстом Јована Скерлића о Даници Марковић. Јер, Скерлић је исписао много таквих текстова а наш критичар укупно седам. Дакле, онај који је писао мање могао је писати темељније, озбиљније, и тиме довести у неравноправан положај оног који је писао више, у журби, и у - показало се - отимању од живота. Па ипак, све чини свих мењкавости, поредимо.

И Скерлић истиче да збирку "Тренуци" пише жена; подсећа и на шипарице које пишу своју поезију у албуме својим пријатељицама, помиње и фразеологију; троме прозе има у стиховима који су неравни; помиње и развученост; Скерлић, дакле, иде другачијим путем до вредносног суда. Прво истиче мане да би касније рекао како ова збирка има нешто по чему одскаче над гомилом толиких збирки. "Искреност, ретка и смела искреност, искреност коју ни људи увек немају, главна је одлика ових песама." Истиче Скерлић колико се личност код нас осмелила да живи својим животом и за свој рачун. Љубав је ту искључив предмет, "пејзаж тако оскудан, а спољни свет сведен на малену меру". Ту је најприсутнији онај тирански егоизам љубави који човека одсеца од свега спољашњег света. Скерлић каже и да ово није "умирујућа и хигијенска љубав"; то је љубав која за собом оставља рушевине; болни крици целе једне душе... Истиче на крају текста да је ово оригинална, лична књига и да од ових стихова тешко да има искренијих у српској поезији... Скерлић је свој текст писао 1905. године.

Ивачковић - то прво пада у очи - не помиње љубав као љубав, већ помиње пригушен бол "што је тако неизбежан код велике љубави која саживе". Говори и о

ономе што следује сваког љубавној срећи. Помиње памет и срце Данице Марковић - исто оно што види и Скерлић, међутим, Ивачковић види и оно што Скерлић не види. Ивачковић види природу, види мене природе. Наравно, кад наш критичар напише да песникиња нема јачег успеха у пластичном описивању слободне природе, онда он мисли на пробуђену природу, на природу која ствара. То закључујемо одмах из следећих редова у којима хвали Д. Марковић како сретније описује природу "која је тужна као умрла љубав". Са много више воље и знатно више вештине она црта сиву, кишовиту јесен...

Но, и то сликање природе је летимично, ту имамо површне силуете... Уочио је Ивачковић повезаност тих описа ("сива једноликоост") који су само болна опомена на једно боље, изгубљено време, које се никад не може вратити.

Да ли се за ова два текста може рећи да су на истој висини? Један текст пише човек по коме се и читаво доба у критици назива, а други текст пише човек чије име ни књижевни зналци више не помињу. Па ипак, чини нам се, да су оба текста подједнако релевантна.

Пут Илије Ивачковића од првог до последњег текста о поезији је кратак. Лако је видљива та стаза, међутим, чини се да је начињен видан помак. Од грча до сигурне самосвести; од пуког гледања у стихове до откривања ширег контекста; од суморне озбиљности до радости писања. Текст о Даници Марковић зрачи. Ту се Ивачковић поиграва: анализира сопствени наслов, од тог наслова почиње замах текста...

Поуздан вредносни суд Илије Ивачковића се - из ове перспективе то лако видимо - не може порећи. Но, битнији је тај пут до текста - до уверљивог критичког контекста. Није наш критичар постављао нова питања - није ни претеча ни прелом и књижевној критици - но, на она питања које је време постављало пред његову генерацију одговарао је озбиљно и савесно. Наравно речником свога времена: здравље, искреност, искидано српство... Није без разлога у тексту "Стање данашње српске књижевности" Павле Поповић 1905. године међу водеће српске критичаре ставио и име Илије Ивачковића. Павле Поповић, природно, те 1905. године није могао знати да ће Ивачковић све ређе - барем када је књижевност у питању - узимати перо у руке и да ће га 1911. године потпуно оставити.

НАПОМЕНЕ:

¹ И. Ивачковић, "Душан С. Ђукић: 'Кроз сутон'", *Срб*, 2/1903, 20, 960-965.

² И. Ивачковић, "Песме г. М. Јовановића". *Срб*, 3/1904, 13, 616-620.

³ Јован Скерлић, "Милутин Јовановић: 'Касарне фотографије'", *Српски књижевни гласник*, XVI, 3, 1906, 229-230.

⁴ И. Ивачковић, "Песме Јакова Шантића", *Босанска вила*, 20/1905, 3, 44-45, 4, 62-63.

⁵ И. Ивачковић, "Осман Ђикић: 'Ашклије'", *Пријељед Мале библиотеке*, II, 1903, 243-258.

⁶ И. Ивачковић, "Светислав Стефановић: 'Песме оригиналне и преведене'", *Нова искра*, 6/1904, 4, 124-126.

⁷ И. Ивачковић, "О поезији Светислава Стефановића", *Бранково коло*, 11/1905, 43, 1351-1358.

⁸ И. Ивачковић, "Једна госпођа која пише песме", *Нова искра*, 7/1905, 10, 310-314.

⁹ Јован Скерлић, "Даница Марковић: 'Тренуци'", *Српски књижевни гласник*, 1905, XIV, 464.